

Nordlige Verdener
Fjerde halvårsrapport
Juni 2011

Halvårsrapport for Nationalmuseets tværgående forskningssatsning Nordlige Verdener, juni 2011

Nationalmuseets tværgående forskningssatsning Nordlige Verdener er med indeværende halvårsrapport nået halvvejs i sit forskningsforløb, og der forventes en foreløbig status fremlagt på efterårets workshop. Med Karin Tybjergs afgang som overinspektør for Danmarks Nyere Tid og Etnografisk Samling har hendes vakante stilling været besat af Rikke Bjarnhof som konstitueret overinspektør.

Styregruppen bestod i 1. halvår 2011 af:

Per Kristian Madsen (direktør og formand for styregruppen)

Lene Floris (museumschef og forskningsansvarlig)

Michael Andersen (Danmarks Middelalder og Renæssance)

Poul Otto Nielsen (Danmarks Oldtid)

Rikke Bjarnhof (Danmarks Nyere Tid og Etnografisk Samling)

Mads Christian Christensen (Bevaringsafdelingen)

Siden sidste halvårsrapport har der været afholdt styregruppemøde d. 22. juni 2011 samt frokostmøder som interne arrangementer for projektere og deltagere. Mødet d. 2. februar bestod af en demonstration af Cumulus databasen v. Lisbeth Holtse, mens der d. 3. april blev der sat fokus på tidligere og kommende feltprojekter. På frokostmødet d. 1. juni diskuteredes Nordlige Verdener-projektets videre forløb.

Publikationer fra efterårets workshop "Ændringer og Udfordringer" og fra netværksmødet på Shetland "Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North" er udkommet i bogform og på nettet.:

http://nordligeverdener.natmus.dk/fileadmin/site_upload/nordlige_verdener/pdf/AEndringer_og_udfordringer.pdf

http://nordligeverdener.natmus.dk/fileadmin/site_upload/nordlige_verdener/pdf/Farming_on_the_edge_rapport_web.pdf

Ph.D.-studerende Peter Andreas Toft forsvarede d. 4. marts sin afhandling "Livets Ting – Tingenes Liv. Inuit og europæiske genstande i Grønland 1600-1900".

Der er endvidere blevet nedsat en arbejdsgruppe til planlægning af den afsluttende internationale konference i 2012.

Fra forskningsprojekterne

Indeværende rapport præsenterer forskningsformidlingen, som projekterne har gennemført i Nordlige Verdeners regi. Formidling af projekterne har fundet sted som offentlige forelæsninger, som indlæg på nationale og internationale konferencer, og som artikler i danske og udenlandske publikationer.

Forskningssøjle A: Klimaændringer og samfund: Når klimagrænser flytter sig

Mundtlig forskningsformidling:

Frokostmøde om årets feltarbejde. Indlæg ved Morten Fischer Mortensen.

Feltarbejde i Vendsyssel 2.-5. maj 2011. Eftersøgning af egnede senglaciale lokaliteter. Morten Fischer Mortensen havde lavet forarbejde ud fra luftfoto og målebordsblade og fundet frem til 8-10 egnede søer/moser, som alle besøgte. Der bores ved Hjørring, Asdal, Lendum og Børglumkloster Skov. Fra de to sidste hjembragtes velegnede prøver.

Deltagere i feltarbejdet: Morten Fischer Mortensen, Peter Steen Henriksen, Charlie Christensen.

30 minutters interview i radioprogrammet "Alle tiders historie" på P1 12. december 2010.

<http://www.dr.dk/P1/Alletidershistorie/Udsendelser/2010/12/10140854.htm> (Jørgen Hollesen og Henning Matthiesen).

"Grønlands frosne fortid". Forhals-udstilling, 7. februar – 4. marts, om 2 projekter i Qajaa, Vestgrønland: "Klimaændringer og Køkkenmøddinger" samt "Carpenter-Meldgaard" (Henning Mathiessen).

Offentlig rundvisning i forhals-udstilling, lørdag den 19/2 kl. 13-14, ved Henning Matthiesen. Ca. 15 gæster.

Indlæg ved seminar "Global Climate Change and the Polar Archaeological Record" i Tromsø 15.-16. Februar. (Jørgen Hollesen).

Arktisk Pil (*Salix arctica*) fra Zackenbergdalen. Foto: Claudia Baittinger

Skriftlig forskningsformidling:

"Late-glacial vegetation development in Denmark – new evidence based on macrofossils and pollen from Slotseng, a small-scale site in southern Jutland." *Quaternary Science Reviews* 2011: 1-17. (Fischer

Mortensen, Morten; Birks, Hilary; Christensen, Charlie; Holm, Jørgen; Noe-Nyegaard, Nanna; Vad Odgaard, Bent; Olsen, Jesper; Lund Rasmussen, Kaare).

”Senistidens Danmark” I: Nordlige Verdens - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 20-25. (Fischer Mortensen, Morten).

”Samfundsændringer i Sydgrønland 1900-1950 – fra fangst til fiskeri” I: Nordlige Verdens - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 46-49. (Lund Jensen, Einar).

”Små træer’ fra Nordøstgrønland. I: Nordlige Verdens - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 26-29 (Baittinger, Claudia).

”Qajaa, en frossen arkæologisk perle.” I: Nordlige Verdens - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 30-33. (Holoesen, Jørgen, Matthiesen, Henning og Bruun Jensen, Jan).

”Konserverings- og tørringsmetoder tilpasset arkæologiske materialer fundet i nordlige områder.” I: Nordlige Verdens - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 34-36. (Jensen, Poul).

”Kampen om vejret – den tyske snehulestation på Shannon Ø 1934/44.” I: Nordlige Verdens - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 37-45. (Krause, Tilo og Fog Jensen, Jens).

”Nunap Isuata eqqa ukiut qulikkaar ikuttut ingerlaneranni innuerummat/ Da Kap Farvel området blev affolket - en interviewundersøgelse i Sydgrønland.” – Atuagagdliutit/Grønlandsposten (AG) nr. 4, 2011: 18-19/20-21. (Lund Jensen, Einar; Møller, Magdalene; Olsen, Paarnannuqaq).

”Affolkningen af Kap Farvel området – Erindringer indsamlet ved en interviewundersøgelse i Sydgrønland 2010/ Nunap Isuata eqqaanit eqqaamasat - 2010-mi Kalaallit Nunaata Kujataani apersuinermit pissarsiat ” Publiceret på Nordlige Verdens hjemmeside:
http://nordligeverdener.natmus.dk/forskningsinitiativer/samlet_projektoversigt/samfundsændringer_i_sydgroenland_1900_1950_fra_fangst_til_fiskeri/ (Lund Jensen, Einar; Møller, Anthon; Møller, Magdalene; Olsen, Paarnannuqaq)

”Paleo-Eskimo kitchen midden preservation in permafrost under future climate conditions at Qajaa, West Greenland.” - Journal of Archaeological Science, in press. (Elberling, B.; Matthiesen, H.; Jørgensen, C.J.; Hansen, B.U.; Grønnow, B.; Meldgaard, M.; Andreasen, C.; Khan, S.A.)

Forskningssøjle B: Landbrug på grænsen: Nordlige kulturlandskaber

Mundtlig forskningsformidling:

Oplæg på LE CENTRE D'ÉTUDES ARCTIQUES ved University of Versailles Saint-Quentin-en-Yvelines på Etnografisk Samling: "Far out in the North Atlantic Ocean. Shetland – the Border of Farming 4000 – 3000 BC". (Ditlev Mahler).

Oplæg på XI Nordic TAG "Multidisciplinary archaeology" conference Linnaeus University, Kalmar, Sweden 26-29 April 2011: "Far out in the North Atlantic Ocean". (Ditlev Mahler).

Oplæg på netværksmøde/symposium på Tanums Hällristningsmuseum, Underslöv, Bohuslän, d. 25.-29. maj 2011: "Øer langt ude i det blanke hav. Shetlandsøerne: Landbrug på grænsen 4000-3000 f.v.t." (Ditlev Mahler).

Oplæg på Groenland Vert/Green Greenland. Project "kick off". Paris, 31st April – 1st May: "The Dietary economy of the Norse Greenlanders and Climate Changes." (Jette Arneborg).

Oplæg på Radiocarbon and Archaeology. 6th International Symposium. Pafos, Cyprus. April 10-15, 2011: "Norse Colonies in South Greenland – Settlement at the Edge of the World, Radiocarbon Dates and Isotopes" (Jette Arneborg, Jan Heinemeier & Árný Sveinbjörnsdóttir).

Oplæg på Radiocarbon and Archaeology. 6th International Symposium. Pafos, Cyprus. April 10-15, 2011: "14C and Stable Isotope Techniques Applied to Dietary Reconstruction and Reservoir Correction: Greenland Norse and Other Examples". (Jan Heinemeier, Árný Sveinbjörnsdóttir og Jette Arneborg).

Oplæg på An Isotopic View of Colonization: The Norse Settlement of the North Atlantic. Carlsberg Akademi, Copenhagen 28 – 29 April 2011: "Vikings in Greenland: Archaeology and Isotopes". (Jette Arneborg, Christian Koch Madsen, Jan Heinemeier, Árný Sveinbjörnsdóttir og Niels Lynnerup).

Foredrag på Københavns Universitet Amager, SAXO-Instituttet, Afdeling for Arkæologi (Ph.d.-dag 8. April): "Landbruget på grænsen – agrarsamfundenes ekspansion og kompleksitet i neolitikum i Norden." (Lasse Sørensen).

Foredrag på Phd. Course at The Nordic Gradual Schools meeting in Turku, Finland: "The expansion and complexity of agrarian societies during the Early Neolithic in Southern Scandinavia." (Lasse Sørensen).

Oplæg på XI Nordic TAG 2011 i Kalmar, Sverige. (Sessionen Europe in transition – The Early Neolithic in Britain and South Sweden): "Farming on the frontier – the expansion and complexity of agrarian societies during the Early Neolithic in Southern Scandinavia." (Lasse Sørensen).

Oplæg på netværksmødet/symposiet Nordlige verdener- Agrarsamfundenes ekspansion i nord, på Tanums Hällristningsmuseum,

Bohuslän: "Neolitisering i Sydskandinavien – fremmede, økser som sædekorn for neolitisering." (Lasse Sørensen).

Foredrag på International union for Quaternary Science, Bern, Schweiz: "New perspectives on the speed of the neolithisation process in Southern Scandinavia: an investigation of vegetation, plant utilization, early food production and networks". (Lasse Sørensen og Sabine Karg).

Frokostmøde om årets feltarbejde. Indlæg ved Peter Steen Henriksen.

Skriftlig forskningsformidling:

"Resources, Mobility, and Cultural Identity in Norse Greenland AD 980 – 1450. Oversigtsrapport over feltsæsonerne 2005 – 2010". Afsluttende rapport til Kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland. 2011.06.24. (Arneborg, Jette).

"Was Erik the Red's Brattahlid Located at Qinnua? A Dissenting View." - Viking and Medieval Scandinavia 6 (2010): 83–99. (udkommet 2011). (Ewards, K.J., Schofield, E. & Arneborg, J.).

"Ressourcer, mobilitet og kulturel identitet i det norrøne Grønland 2005 – 2010". I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 69-70. (Arneborg, Jette og Koch Madsen, Christian).

"Kirker, kristendom og storbønder i den norrøne Østerbygd." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 78-80. (Arneborg, Jette).

"Greenland Dietary Economy". I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 81-83. (Arneborg, Jette).

"Landbruget på grænsen – agrarsamfundenes ekspansion og kompleksitet i Neolitikum i Norden" I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 56-58. (Sørensen, L.).

"Landbrug på grænsen 4000-30000 f.v.t. – Nogle træk af yngre stenalder på Shetlandsøerne." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 59-68.

"Agrarsamfundenes ekspansion i Norden." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 52-55. (Kaul, Flemming).

"Landskab og levevej, økonomi og hierarki – pastoralt landbrug i det norrøne Grønland." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010.

(red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 69-70. (Koch Madsen, Christian).

"Nordboernes agerbrug i Grønland. Et agerbrug på nordgrænsen." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 84-89. (Henriksen, Peter Steen).

"Brød i Norden – digitale fortællinger om ny nordisk mad." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 90-95. (Pedersen, Lykke).

"Northern Worlds the interdisciplinary research initiative of the National Museum." I: Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North. Short papers from the networkd meeting in Lerwick, Shetland September 7th-10th 2010. (red. Ditlev Mahler). The National Museum of Denmark, København 2011: 4-5. (Gulløv, Hans Christian).

"Shetland – the Border of Farming 4000-3000 BC. Some features of the Neolithic of Shetland." I: Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North. Short papers from the networkd meeting in Lerwick, Shetland September 7th-10th 2010. (red. Ditlev Mahler). The National Museum of Denmark, København 2011: 6-18. (Mahler, Ditlev).

"From Homestead Enclosure to Farm? Field Development in Shetland on the Neolithic Period." I: Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North. Short papers from the networkd meeting in Lerwick, Shetland September 7th-10th 2010. (red. Ditlev Mahler). The National Museum of Denmark, København 2011: 19- 31. (Turner, Val.)

"The Post-Glacial Colonization of Shetland – Integration or Isolation? Evidence from Lithic and Stone Assemblages". I: Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North. Short papers from the networkd meeting in Lerwick, Shetland September 7th-10th 2010. (red. Ditlev Mahler). The National Museum of Denmark, København 2011: 32-43. (Ballin, Torben).

"Early Agriculture at the Border". I: Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North. Short papers from the networkd meeting in Lerwick, Shetland September 7th-10th 2010. (red. Ditlev Mahler). The National Museum of Denmark, København 2011: 44-57. (Kaul, Flemming).

"Highlights from the Northernmost Bronze Age societies in Norway." I: Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North. Short papers from the networkd meeting in Lerwick, Shetland September 7th-10th 2010. (red. Ditlev Mahler). The National Museum of Denmark, København 2011: 58-69. (Rønne, Preben).

"Post-Medieval Reuse of Neolithic Sites in Shetland. "I: Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North. Short papers from the networkd meeting in Lerwick, Shetland September 7th-10th 2010. (red. Ditlev Mahler). The National Museum of Denmark, København 2011: 70-79. (Tait, Ian).

"Three ancient cultivation tools from Shetland." I: Farming on the edge: Cultural Landscapes of the North. Short papers from the networkd meeting in Lerwick, Shetland September 7th-10th 2010. (red. Ditlev Mahler). The National Museum of Denmark, København 2011: 80-91. (Murray, Jenny).

Sølvhængesmykke fra vikingetidsstorgården ved Tissø, viser sandsynligvis gudinden Freja i færd med at vride sine fletninger. Den romerske gudinde Venus findes afbildet på tilsvarende vis, hvor hun vrider sit hår efter fødslen fra havet. Dele af den nordiske førkristne gudeverden har sin oprindelse i Middelhavs-landenes klassiske gudeverdener.

Foto: John Lee/Nationalmuseet.

Mundtlig forskningsformidling:

Foredrag på Workshopen Viking Age Economics, Kulturhistorisk Museum, Oslo: "Pre-Christian cult-places". (Lars Jørgensen).

Foredrag på Københavns Universitet, SAXO-instituttet: "Storgårdskomplekser i Skandinavien". (Lars Jørgensen).

Foredrag på Københavns Universitet, SAXO-instituttet: "Førkristen religion i Skandinavien". (Lars Jørgensen).

Foredrag på Kalundborg & Omegns Museum: "Førkristen kult ved Tissø". (Lars Jørgensen).

Foredrag på workshopen Birka – Hovgården, SHM Stockholm: "The manorial Complex at Lake Tissø, Denmark". (Lars Jørgensen).

Medvirken i radioprogrammet "MUSEUM" på Norge P2 (Lars Jørgensen).

http://nrk.no/kanal/nrk_p2/1.7482851

Skriftlig forskningsformidling:

"Kulturkontakter over Skagerrak og Kattegat i vikingetiden. I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 98-102. (Pedersen, Anne).

"Kommunikation, kulturmøde og kulturel identitet – tingenes rejse i Sydskandinaviens vikingetid." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 103-105. (Baastrup, Maria Panum).

"Guld og barbarer." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 106-108. (Winge Horsnæs, Helle).

"Grønlandske runeindskrifter." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 109-113. (Imer, Lisbeth).

"Skinddragter fra Nord." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 114-118. (Schmidt, Anne Lisbeth).

"Handel som kulturmøde – europæiske genstande i historisk Thulekultur." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 119-121. (Toft, Peter Andreas).

"'De lugter norsk!'. Tømmer huse i Grønland – diffusion og innovation." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 122-125. (Bonde, Niels).

"Palæoeskimoiske kulturer i det østlige Arktis (The Carpenter Meldgaard Endowment Project)." I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 126-129. (Grønnow, Bjarne).

"Førkristne kultpladser – et forskningsprojekt omkring jernalderens og vikingetidens hedenske religion". I: Nordlige Verdener - ændringer og udfordringer. Rapport fra workshop 1 på Nationalmuseet 29. september 2010. (red. Hans Christian Gulløv, Caroline Paulsen og Birgit Rønne). Nationalmuseet 2011: 130-137. (Jørgensen, Lars).

Hjemmeside

Hjemmesiden <http://nordligeverdener.natmus.dk> opdateres løbende på danske og engelsk. Hjemmesiden bliver brugt til at publicere feltrapporter, rapporter fra netværksmøder og workshops, samt lyd- og filmklip fra feltarbejde. Materialet bliver lagt ind løbende, som det bliver indleveret.

Hans Christian Gulløv

Koordinator

Under medvirken af Marie Lenander Pedersen og Birgit Rønne